

Előszó Marsilio Ficino *Három könyv az életről* – *Miként nyerhetiünk életet az égtől?* című műve fordításához*

Marsilio Ficino *De vita libri tres (Három könyv az életről)* című munkáját – csakúgy, mint az 1474-ben befejezett *Theologia Platonica* – Lorenzo de' Medicinek ajánlja. A cím nem csupán a mű felosztására utal, hanem arra is, hogy eredetileg három teljesen különálló művet forraszt össze benne. Ezt mutatja még, hogy az egyes könyvek előtt további ajánlások állnak: Giorgio Antonio Vespuccinak és Giovanbattista Buoninsegninek az első könyv, Filippo Valorinak a második könyv és Mátyás királynak a harmadik könyv előtt. Mindezeket a harmadik könyv előtt egy az olvasót megszólító bevezetéssel is megtoldotta. A szerző saját bevallása szerint ezen értekezéseket egymás után írta, ahogy „a szükség”, azaz tudós barátainak kérései sürgették, az imént említett *Theologia Platonica* befejezése, azaz 1474 után. Kristeller azonban kimutatja a *Supplementum Ficinianum*-ban, hogy az első könyv 1480-ban már kész volt, a harmadik 1489 táján készülhetett mint Ficino Plótinosz-kommentárjának egy részlete, s valójában ennek befejezése után, 1489 augusztusában állította össze a szerző a második könyvet.¹

Nyomatásban 1489. december 3-án adta ki *Az életről* szóló három könyvnek egybeillesztett variánsát, amihez Filippo Valori nyújtott anyagi támogatást.² Platón-fordítása mellett ez a műve volt a legnépszerűbb³ szerte Európában (Ba-

* A jelen fordítás és előszó elkészítését az NKA az 3802/04552 számon nyilvántartott Szépirodalom és Ismeretterjesztés témakörű alkotói ösztöndíjjal támogatta. A fordítás a következő szövegkiadás alapján készült: Ficino 1991. Az eredetivel összevetette: Vassányi Miklós, akinek ezúton is köszönöm értékes észrevételeit és javításait. A jegyzetekben felhasználtam még a következő két kiadás apparátusát: Ficino 1989; Tarabochia Canavero 1995.

¹ Tarabochia Canavero 1995. 16–17; Kristeller 1973. 1. kötet, LXXXIII–LXXXVI. Vö. a 103. táblázattal itt: Gentile 1984. 133–136.

² Ficino többször is lerója háláját Filippo Valorinak művében: a második könyvet (melyet tehát utoljára állított össze) neki ajánlja, s ajánlásában hangsúlyozza Valorinak a Mediciekhez fűződő barátságát és a platóni tanítások terjesztésében vállalt elkötelezett szerepvállalását – hiszen éppen ő adott pénzt Ficino Platón-fordításainak kinyomtatására is 1484-ben. Valori lesz Ficino „követe” Mátyás udvarában: a III. könyv elé írt ajánlásban az ő nevével játszva (valore = erő, érték) ajánlja kötetét a királynak, melyet a levél szerint Valori fog átadni neki.

³ Az első, 1489. december 3-i kiadást követően (Antonio Miscomino nyomdája által) a 17. század végéig még jó harminc kiadást, illetve újranomást ért meg Európa és Olaszország

gorországban 36, Lengyelországban 9, nálunk 2 ősnymtatványt⁴ őriznek belőle a közkönyvtárak). A három könyv orvosi és életvezetési tanácsokat, recepteket tartalmaz a tudósok számára, filozófiai háttere azonban jóval mélyebb, mint a mai orvostudományé.

Az első könyv címe: *De vita sana (Az egészséges élet)*, hosszabb variációjában: *De cura valetudinis eorum, qui incumbunt studio litterarum*, azaz: *A tudósok egészségének védelme*. Tehát nem akárciknek, hanem kifejezetten azoknak ad tanácsokat és recepteket, akik hozzá hasonlóan a tudományokkal foglalkoznak, és életmódszerűen görnyednek könyveik, irományaik fölött. Megírására bevezetője szerint barátai biztatják: Ficino ugyanis apja, Diotifeci szorgalmazására az orvosi szakmát is kitanulja 1459 és 1462 között Bolognában, pisai természetfilozófiai előtanulmányok után. Az orvosi mesterséget gyakorolja is, erről elsősorban saját műveiből, illetve leveleiből találunk adatokat. Egyébiránt a pisai stúdiumok után (1448–1452) a firenzei egyetemen attól a Niccolò Tignositól tanul logikát, retorikát és peripatetikus filozófiát, aki Arezzóban orvostudományt is oktatott.

Szerzőnk 1462-ben kapta Careggi-ben fekvő villáját Cosimo de Medicitől, aki ekkor bízza meg a platóni életmű latinra fordításával, és egyfajta filozófiai műhely, a platonista akadémia kialakításával és irányításával. Ettől az időponttól fogva nyílik tehát lehetőség kifejezetten ilyen irányú stúdiumok rendszeres és közös folytatására (bár Firenzében már korábban is folytak filozófiai viták és összejövetelek, felolvasások a kamalduliak rendházában, és az 1438–1439-es firenzei egyetemeres zsinat óta máshol is), s a barátok, akik Ficinótól az orvosi tanácsokat kérik, nyilvánvalóan Careggi látogatói, tehát ha úgy tetszik, a platonista akadémia tagjai. E barátok közül kettőt név szerint is kiemel Ficino az első könyvhöz írt bevezetőjében: Giorgio Antonio Vespuccit (1434–1514) és Giovanni Battista Boninsegnit (1453–1512 k.), nekik ajánlja művét, és a jóváhagyásukat kéri, mielőtt Lorenzo de' Medicinek adná, miként azt korábban Platón-fordításaival is tette.⁵

Az első könyv sikerét, mely egyelőre csak kéziratokban terjedt,⁶ az mutatja, hogy barátai a mű folytatására kérik: „nemcsak arra vágytak, hogy mindig jó egészségnek örvendjenek, hanem sokáig is szerettek volna élni” – írja róluk az egységbe foglalt három írás közös bevezetőjében.⁷ Tehát a következő (egyéb-

legjobb nyomdászai révén. Lásd lentebb és Kristeller 1973. 1. kötet, LXIV–LXVI; Tarabochia Canavero 1977; Kristeller 1986. 2. 130–131; Clark 1989. 8–9.

⁴ Lásd *Librorum impressorum Bibliothecae Regiae Monacensis Catalogus nominalis*. München, Bayerische Staatsbibliothek. é. n. 16. 332. Budapesten a következők találhatóak: az MTA Ant – 550.141 raktárjelzetű, 1556-os incunábuluma: *Ficini Marsilii Florentini medici atque philosophi celeberrimi de vita libri tres*, Lugduni, apud Guil. Rouil.; és az OSZK Kézirattárában az Inc. 859 jelzetű (Régi Nyomtatványok Tára) ősnymtatvány: Marsilius Ficinus: *De triplici vita. Apologia*, Venezia, Bartholomaeus Justinopolitanus et socii. 1498.

⁵ Vö. della Torre 1960. 772–774.

⁶ Lásd Ficino 1989. 9–10.

⁷ Lásd Preninger levele, az 1480-ban Bernardo Rucellaihoz címzett levelek között. Ficino 1576. 836, 2.

ként időrendben utolsóként írt) könyvet *De vita longa*, azaz *A hosszú életről* írja, vagyis hogy odafigyeléssel és gondoskodással miként őrizhetik meg késő öregkorukig a tudósok egészségüket, illetve miként nyújthatják meg élettartamukat még a gyengébb fizikumúak is közöttük.⁸ Ezt a művét Lorenzo il Magnifico mellett Filippo Valorinak ajánlja, akiről azt emeli ki, hogy a platonista tanításokra és azok terjesztésére vágyakozik, sőt, a platonista filozófia ügyét szolgálja, ami nyilvánvalóan a Valori által adott anyagi támogatásokra is vonatkozik – ő szponzorálja ugyanis többek között e mű kinyomtatását is, 1489 decemberében. Filippo Valori családját már a 14. század végétől gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok fűzték Budához, így nem véletlen, hogy Ficino támogatójaként összekötő volt közte és a magyar király, Corvin Mátyás között is, akinek először a harmadik könyvet ajánlotta.⁹

A harmadik könyvet, mely már címében is jelzi a műben megjelenő asztrológiai szempontokat (melyek egyébként már a második könyv utolsó fejezetében is megjelentek) *De vita coelitus comparanda* címmel adja közre (*Miként nyerhetünk életet az égtől*). Hogy a három szakaszból összeillesztett könyvnek a dedikációban megszólított nagy hatalmú Medici védelmére volt szüksége, azt az is igazolja, hogy emiatt érte a legtöbb támadás szerzőjét.¹⁰ A támadások oka az asztrológiai és mágikus szempontok érvényesítése a II. könyv végén (*De vita longa – A hosszú életről*), és végig a III. könyv során.¹¹ Ezt még önálló formájában tehát a mi Mátyás királyunknak ajánlotta,¹² akit örökké legyőzhetetlennek nevez. Ficino 1472 előtt magyar barátai, Janus Pannonius és Garázda Péter,¹³ majd később a budai könyvműhelyben dolgozó vagy a Buda és Firenze között ingázó olaszok, például Taddeo Ugoletto és Francesco Bandini révén tudhatott az uralkodó udvari

⁸ 1489. augusztus 8-án kelt levelében Ficino azt írja Giovanni Pico della Mirandolának, hogy a 13. századi spanyol orvos, Arnaldo da Villanova *De retardanda senectute* című könyvét olvassa (aki egyébként a népi hagyományokat is belefoglalta receptjeibe, étrendi és életvezetési tanácsaiba egy másik, *Regimen Sanitatis Salernitatum* című könyvében). Mindkét műből sokat meríthetett e második könyvhöz. Az előbbiről John R. Clark kimutatta, hogy az nem Arnaldo da Villanova *De conservatione iuventutis* című traktátusa, hanem valójában Roger Bacon munkája, csupán Villanova művei között jelent meg. Lásd Clark 1986. 230–232. Alessandra Paravicini Bagliani felülvizsgálta e kérdésre vonatkozó problémákat, és arra jutott, hogy Roger Bacon szerzősége nem lehetséges, és a *De retardanda senectute* szerzője inkább anonimnak tekintendő, illetve az *explicit* szerint egy bizonyos *Dominus castris Goet*. Lásd Paravicini Bagliani 1991. 297.

⁹ Angela Dillon Bussi: „11.16. Marsilio Ficino filozófiai értekezéseinek Mátyásnak szánt példánya, amely a király halála miatt Lorenzo de' Medici tulajdonába került”. In Farbaký et al. 2008. 476. Lásd még uő 2011.

¹⁰ Tarabochia Canavero 1995. 15; Kristeller 1973. LXXXV. Ficinót 1490 májusában a Római Kúriánál mágiával és eretnekséggel vádolták be. Vö. Zanier 1977. 94.

¹¹ Ficino nézeteinek változásáról az asztrológiát illetően lásd Bullard 1990.

¹² Ficino nemcsak ezt a munkáját ajánlotta Mátyás királynak, hanem levelei harmadik és negyedik könyvét is.

¹³ Garázda Péter (1448 k. – 1507) Janus Pannonius és Vitéz János rokona, akinek pártfogásával 1465 és 1468 között Ferrarában tanult Battista Guarino iskolájában. 1469–1471 között Firenzében folytatta tanulmányait, ahol Marsilio Ficinóval is barátságot kötött.

asztrológusairól.¹⁴ Közéjük tartozott (1467–1472 között) az a Regiomontanus is, aki a korabeli asztrológiában egy új házrendszert dolgoz ki, melyet később róla neveznek el.¹⁵

Említettem, hogy Ficino az orvosi és filozófiai stúdiumok után a teológiát is elvégezte, felszentelt és gyakorló pap volt,¹⁶ tehát nem a hit hiányából fakad a modern kor számára szokatlan felvetése. Alessandra Tarabochia Canavero, a *De vita* legutóbbi (1995) olasz fordításának készítője is felhívja a figyelmet, hogy a bolognai egyetemen (a többi észak-itáliai egyetemhez hasonlóan)¹⁷ a medicina és az asztrológia között szoros összefonódás alakult ki, tehát e kettőt egymással való összefüggéseiben tanították.¹⁸

Ficino a mi Mátyás királyunkhoz írt ajánlásában arra hivatkozik, hogy Püthagorasz, Démokritosz és Tüanai Apollóniosz nemcsak úgy vaktában vizsgálták az égitestek mozgását és hatásaikat, hanem ismereteik segítették életüket és a boldogság elérését,¹⁹ hiszen „az egész világegyetem csodálatos rendjén keresztül megismerhették annak irányítóját, s miután megismerték, mindennél inkább

¹⁴ Pajorin 2013 és 2014.

¹⁵ Lásd lentebb. Zrednai (Vitéz) János, majd Mátyás udvari asztrológusa Regiomontanus (Johannes Müller von Königsberg, 1436–1476) volt, aki saját kidolgozású házrendszerével tette magát híressé *Tabulae directionum projectionumque in nativitatibus multum utiles* (Az irányok és eredetek táblái, melyek a születéseknél nagyon hasznosak) című művében (1469, Esztergom). E munkáját Vitéznek, *Tabulae primi mobilis* című, forradalmian új, gömbháromszögletű munkáját Mátyásnak ajánlotta. Ez utóbbi gyakorlatilag a szférikus trigonometria megalapítása. Mesterével, Peurbachhal együtt Ptolemaiosz *Almagestjének* újrafordítója, táblázatainak kiigazítója. Padovában az egyetemen adott elő, Velencében és Rómában is kapott megbízásokat. Római útját követően, ahová Bésszarión meghívására utazott mesterével, Peurbachhal együtt, 1467-ben Pozsonyba kapott meghívást Mátyástól, ahol matematikát és csillagászatot tanított. Később Esztergomban Vitéz János érseki palotájában egyedülálló csillagvizsgálót rendezett be, dolgozószobájá mennyezetén a konstellációkkal (ékgép-horoszkóp). Ezekből csak az állatöv (Zodiákus) csillagképei maradtak fenn, amelyek az Esztergomban végzett ásatások alkalmával kerültek napvilágra. Kopernikuszt megelőzően a Föld mozgását tanította, több munkáját és Ptolemaiosz-fordítását Kopernikusz és Galilei tankönyvként használták. Vö. Szathmáry 1940; Zinner 1990, a magyarországi tevékenységéről lásd 91–103. Magyarul: Zinner 1937. http://mek.oszk.hu/05300/05391/pdf/Zinner_Regiomontanus_Csill.pdf (2021. 10. 16.).

¹⁶ 1469-ben kezdi meg papi tanulmányait, 1473. szeptember 18-án diakónus, december 18-án felszentelt pap. Lásd Marcel 1958. 284, aki függelékében közli Ficino mindhárom fennmaradt korabeli életrajzát: Johannes Cursius *Vita Marsili Ficini* című művét, egy anonim *Vita secundát*, melyet a Firenzei Könyvtár (Biblioteca di Firenze) *Palatinus 488* jelzetű kódex tartalmaz, és a Piero Caponsacchi által összeállított *Sommario della vita di Marsilio Ficino* című írást.

¹⁷ Pl. Padova, Ferrara, Pavia, lásd Vescovini 1983.

¹⁸ Tarabochia Canavero 1995. 59; vö. Malagola 1887. 274–277. Feltételezésem szerint többek között a 13. századi Nicolò da Paganica *Compendium medicinalis astrologiae* című művét használhatták tankönyvként az egyetemek, lásd ennek modern kiadását: Paganica 1990. A 15. századi padovai, nyomtatásban is megjelent orvosi-asztrológiai művekről lásd Marangon 1978.

¹⁹ Diogenész Laertiosz *Vitae philosophorum* című művében beszél arról, hogy Püthagorasz (VIII. 44) és Démokritosz (IX. 39) hosszú életet éltek; lásd Philoztratosz: *Apollonii vita*. Tüanai Apollónioszról később, a III. 8-ban is szót ejt Ficino.

szerették”.²⁰ A csillaghit szerinte tehát nemhogy nem zárja ki az istenhitet, de éppen ezen erők mozgásának megismerése vezet el ahhoz.

Mint fentebb említettem, Ficino Plótinosznak a lélekről szóló írásaihoz fűzött kommentárjaként adja elő a *De vita* harmadik könyvét, a világegyetem rétegeztségének leírása tehát itt Plótinosz *hüposztaszisz*sait követi. Ficino nem pontosítja, hogy melyik plótinoszi értekezést kommentálja, tartalma alapján azonban a legtöbb kutató a IV. *enneasz* 3. értekezése 11. fejezetében (*A lélekkel kapcsolatos kérdésekről I.*) és a IV. *Enn.* 4. 30–42. fejezeteiben (*A lélekkel kapcsolatos kérdésekről II.*) foglaltakra gondol. Ficino annyit jegyez csak meg, hogy kommentárja Plótinosznak azt az értekezését tárgyalja, „amely az égtől nyerhető támogatást taglalja”.²¹ Az olvasóhoz írt bevezetőjében az asztrológiát illetően némileg visszakozni látszik, ám gyakorlata cáfolja ezt az apologetikus álláspontot: „ha nem fogadod el az asztrológiai jegyeket, amelyeket éppen az ember egészségének védelmére találtak fel, s amelyeket én sem tartok annyira igaznak, inkább csak leírom őket, akkor engedélyemmel vagy tanácsomra ne foglalkozz velük. Ne hanyagold el viszont az égi segítséggel megtámogatott gyógy módokat, különben az életet hanyagolnád el.”²²

Léthierarchiák

<i>Plótinosznál</i>	<i>Ficinónál</i>
Az Egy = a Jó = a Kezdet	Isten
Az Értelme = a Szép = az ideák lakhelye	Az anyagi értelem = az ideák lakhelye
Az egyetemes Lélek	A világlélek, benne a csíraszerű okok
A Világlélek	(rationes seminales)
Daimónok	Minőségek, fajták
Anyagi világ	Anyagi világ

²⁰ *Siquidem ex mirabili mundi totius ordine eius tandem cognovere rectorem, et ante omnia cognitum amaverunt.* Marsilio Ficino: *De vita*, III. könyv, Bevezetés (Ajánlás Corvin Mátyáshoz), Ficino 1991. 196.

²¹ *Cum igitur inter Plotini libros magno Laurentio Medici destinatos, in librum Plotini de favore coelitus hauriendo tractantem nuper commentarium composuissem.* Ficino 1991. 198. A kutatók többféle hipotézist is felállítottak arra vonatkozóan, hogy melyik plótinoszi értekezést kommentálja a *De vita* III. könyve. Paul O. Kristeller szerint: (Kristeller 1973. 1. LXXXIV), Ficino az *Enneaszok* IV. 3. 11-ben foglaltakat fejti ki (*A lélekkel kapcsolatos kérdésekről I.*), ezzel Garin 1969, 423–447 is egyetért. Walker 1958. 3. 2. jegyz. és 41 felveti még az *Enneaszok* IV. 4 (*A lélekkel kapcsolatos kérdésekről II.*) 30–42-ben foglaltakat mint lehetséges forrást. E véleményt osztja Klibansky–Panofsky–Saxl 1964. 248, de felvetik az *Enn.* II. 4 (*Hatnak-e a csillagok*) lehetséges forrásként való megjelölését is.

²² *Denique si non probas imagines astronomicas, alioquin pro valetudine mortalium adinventas, quas ego non tam probo, quam narro, has utique me concedente, ac etiam si vis consulente, dimittito. Medicinas saltem coelesti quodam adminiculo confirmatas, nisi forte vitam neglexeris, ne negligito.* Ficino: *De vita*, III. könyv, Az Olvasóhoz, Ficino 1991. 200.

A világegyetemben működő erők feltérképezésében Ficino a plótinuszi négyes, illetve ötös beosztású léthierarchiából indul ki, de több ponton eltér attól: a megnyilvánulatlan kezdet-eredet, azaz az Egy, más néven a Jó, Ficinónál Isten. Az Egyből kiáradó értelem, mely az Egy szeretet indította szemlélése révén foganja meg magában az ideákat, minden dolog ősképeit, Ficinónál az anygali értelem, amelyet ő – kimutathatóan pszeudo-Dionüsziosz Areopagitészre támaszkodva – a szeráfok, kerubok és a trónus anygali karaival azonosít. Az értelemnek a szeretet bőségétől vezérelt „túlesordulásából” keletkezik Plótinusznál az egyetemes lélek, mely még mentes minden anyagi vonatkozástól, ám belőle jön létre a világlélek, mely majd a látható világot teremti. Az emberi lelkek voltaképpen a világlélek részei, belőle „születnek”, és születésük után is egységet képeznek azzal. Ficinónál a lélek egy, tehát az említett árnyalást itt nem tárgyalja. A fenti három *hüposztaszisz* tartozik Plótinusznál az isteni, azaz romolhatatlan létrendhez, melyek a látható, testi világnak mintát adnak, s a fény (a törődő szeretet) segítségével azt folyamatosan táplálják. A teremtés e folyamatában Plótinuszt követve Ficinónál a világlélek az (anygali) értelmet szemlélve az ideák megfelelőiként a dolgok csíraszerű okait (*rationes seminales*) foganja, amelyek az anyagi világban létrejövő testek minőségeit adják. A gyógyítás alapja tehát Ficinónál az, hogy „minden fajta a saját csíraszerű okán keresztül összeköttetésben van a saját ideájával, s ezen idea révén könnyen befogadhat valamit onnan, lévén, hogy általa és tőle fakad az eredete”.²³ A gyógyulás maga tehát nem más, mint *regenerálódás*, visszatérés a tökéletes állapothoz, mely az értelemben adott ideákban van jelen: „Ezért ha valamikor elkezd eltérni a saját formájától, akkor ennek a hozzá legközelebbi közvetítőnek (ti. a csíraszerű oknak) a segítségével visszanyerheti eredeti formáját, s általa az ideából könnyen újjáalakulhat.”²⁴

A mágikus aspektus²⁵ abban a mozzanatban ragadható meg, hogy a gyógyító hozzásegítheti például az egyes szerveket vagy az egyén egészét a regenerálódáshoz azáltal, hogy az illető ideához hasonló minőségű dolgokat alkalmaz a gyógyításban, akár gyógyszerek, akár egyéb gyógymódok révén. Ficino Zóroaszterre – azaz valójában a *Káldeus orákulumokra* – hivatkozik, aki az anygali világ formáinak a lélek okaival való megfelelését „isteni kötéseknek” (*divinae illices*) nevezte, valamint Szüneszioszra, aki szerint ezek „mágikus csalétkek” (*magicae illecebrae*).²⁶ Az ember azonban csak alkalmas időpontban mérítheti ki a lélekben található csírák adományait, és csak olyan dolgok, például növények révén,

²³ *Unde unaquaeque species per propriam rationem seminalem propriae respondet ideae, facileque potest per hanc saepe aliquid illinc accipere, quandoquidem per hanc illinc est effecta. De vita, III. könyv, I. fejt., Ficino 1991. 204.*

²⁴ *Ideoque si quando a propria forma degeneret, potest hoc medio sibi proximo formari rursum, perque id medium inde facile reformari. Uo.*

²⁵ Az asztrális mágiával Aquinói Tamás is foglalkozik *De occultis operibus naturae* című levelében. Lásd Litt 1963.

²⁶ Nem sokkal e könyv írása előtt fordította Ficino Szünesziosz *De somniis* című munkáját.

amelyek az adott bolygóminőséghez tartoznak. A bolygók minőségei nagymértékben kapcsolódnak az antik istenalakok tulajdonságaihoz. Két példa, hogy ezt könnyebben el tudjuk képzelni: a Merkúr (Mercurius, Hermész) az utak, a kereskedés, a közlekedés, a beszédek, a találékonyság, a közvetítés istene, az emberek és istenek követe, tolmácsa bolygóként a mozgékonyságot, közlékenységet, jó beszélőkészséget, éles értelmet, jó értelmezőképességet, de egyben a nyughatatlan természetet is adja, két jegyben is uralkodó: az Ikrekben és a Szűzben, az előbbiben a kettősség, az utóbbiban a kínos precizitás járul hozzá.²⁷ A Nap minőségeit Ficino a III. könyv XIV. fejezetében írja le részletesen, melynek címe: *Az égitestektől függő rendek, mint a szoláris jellegűek és hasonlóak. Miként lesz a szellem szoláris.* Tehát ennek alapján összefoglalva a napszerű (szoláris) minőséghez tartozó dolgok:

Égitest: Nap (Phoebus Apollo-Dionysus)

Csillagjegyek: Oroszlán, Kos, Nyilas

Elem: tűz (meleg + száraz); testrész: szív

Testnedv: epe

Vérmérséklet: kolerikus

Ásvány: arany, krizolit, rubin, borostyánkő; állat: oroszlán, kakas, ölyv, kos, hattyú

Növény: napraforgó, mirrha, tömjén, sáfrány

Nedvek: méz, balzsamfa nedve, bor

Ember: uralkodók, nagylelkű emberek

Napszak: dél

A hét napjai: vasárnap

Az égitestek hatásait Ficino szerint a dolgok nem csupán a Nap rajtuk visszaverődő fényén keresztül veszik fel, hanem a mindenütt jelenlevő világlélek segítségével is, méghozzá a világlélek szellemén keresztül. A következőkben tehát az emberi szellem és a világszellem fogalmát és a kettő kapcsolatát vizsgáljuk meg röviden a *De vitá*ban.

Az emberi szellem a négy testnedv legfinomabb részeiből tevődik össze. Ezért kiegyensúlyozott, fényteli, tehát égi, s így is kell megőriznünk – mondja Ficino –, hogy finom, mindazáltal tartós legyen. A szellem közvetítő a test és az emberi lélek között, a lélek ennek révén tartja életben a testet, tehát az élet princípiuma.

Ahogy az emberi lélek életereje a szellemen keresztül jut el a test különböző részeibe, úgy a világlélek szelleme, a négy elem tulajdonságait magasabb szinten hordozó kvinteszencia is a megnyilvánult világ testében mindenütt jelen van és életet ad – mondja Ficino, s „azokat a dolgokat tölti el ez az erő a leginkább, amelyek ezt a fajta szellemet a legnagyobb mértékben befogadták”. Ezek

²⁷ Vö. Dubravszky–Eörssy 2019. 36.

a növények és egyébek lehetnek tehát a gyógyítás további eszközei. A világszellem olyan a világ testében, mint az emberi szellem az emberi testben, csak hogy míg az emberé a testnedvekből (a vérből) jön létre, a világszellem közvetlenül a világlélek teremtőerejéből keletkezik, annak „túlsordulásával” – Ficino meg is jegyzi, hogy ez plótinuszi terminus. A világlélek ezzel együtt (egy időben) teremti meg a csillagokat, és csak ezután, ennek révén hozza létre a négy elemet, minden összetett minőség kiindulását.

A világszellem, mely egyfajta nagyon finom test, olyan „ragyogó, meleg, nedves és életadó”, hogy „már-már lélek”; nemcsak hogy mindenben jelen van, de minden teremtésben is részt vesz annak közvetlen szerzőjeként és mozgásként, így táplál folyamatosan mindent. Ficino szerint reá vonatkozik Vergilius *Aeneise* VI. énekének e sora (726): „a szellem belülről táplál” – *spiritus intus alit*. Ezért e szellem befogadása, miként az emberi szellem karbantartása is döntő jelentőségű Ficino szemléletében, s ennek elősegítésére törekszik gyógyító kézikönyvének asztrológiai és mágikus megközelítései révén is.

IRODALOM

- Bullard, Melissa Meriam 1990. The Inward Zodiac: A Development in Ficino's Thought on Astrology. *Renaissance Quarterly*. 43. 687–708.
- Burckhardt, Titus 2000. *Alkímia. Világkép és szellemiség*. Ford. Czabán Katalin. Budapest, Arcticus Kiadó.
- Clark, John R. 1986. Roger Bacon and the Composition of Marsilio Ficino's *De vita longa* (*De vita*, Book II). *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*. 49. 230–233.
- Clark, John R. 1989. Editorial Introduction. In Marsilio Ficino: *Three Books on Life*. Critical Edition and Translation with Introduction and Notes by Carol V. Kaske and J. R. Clark. Binghamton – New York, MRTS Publisher. 8–9.
- della Torre, Alessandro 1960. *Storia dell'Accademia platonica di Firenze*. Firenze, Erasmo.
- Dillon Bussi, Angela 2011. Le biblioteche di Mattia Corvino e di Lorenzo il Magnifico: confronti e tangenze (con alcune note sulla ritrattistica laurenziana e corviniana). In Farbaký Péter – Louis Waldman (szerk.) *Italy and Hungary. Humanism and Art in the Early Renaissance: Acts of an International Conference, Florence, Villa I Tatti, June 6–8, 2007*. Firenze – Cambridge/MA, Harvard University Press – Villa I Tatti, Harvard University Center for Italian Renaissance Studies. 231–265.
- Dubravszky László – Eörssy János 1992. *A tradicionális asztrológia tankönyve*. Budapest, Orient Press, 36.
- Farbaký Péter et al. szerk. 2008. *Hunyadi Mátyás, a király: hagyomány és megújulás a királyi udvarban, 1458–1490 | Matthias Corvinus, the King: Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court, 1458–1490*. 2008. március 19. – június 30. kiállítási katalógus = exhibition catalogue, Budapest History Museum, 19 March 2008 – 30 June 2008. Budapest, Budapesti Történelmi Múzeum.
- Federici Vescovini, Graziella 1983. Medicina e filosofia a Padova tra XIV e XV secolo: Jacopo da Forlì e Ugo Benzi da Siena (1380–1430). In uő. *'Arti' e filosofia nel secolo XIV: studi sulla tradizione aristotelica e i 'moderni'*. Firenze, Nuovedizioni E. Vallecchi. 233–278.
- Ficino, Marsilio 1576. *Opera omnia*. Bazel, Heinrich Peter.

- Ficino, Marsilio 1989. *Three Books on Life*. Critical Edition and Translation with Introduction and Notes by Carol V. Kaske and J. R. Clark. Binghamton. New York, MRTS Publisher.
- Ficino, Marsilio 1991. *De vita*. Szerk. Albano Biondi – Giuliano Pisani. Pordenone, Edizioni Biblioteca dell' Immagine.
- Ficino, Marsilio 2001. *A szerelemről. Kommentár Platón A lakoma c. művéhez*. Ford. és utószó Imregh Monika. Budapest, Arcticus Kiadó.
- Garin, Eugenio 1969. Le elezioni e il problema dell' astrologia. In uő: *L'età nuova. Ricerche di storia della cultura dal XII al XVI secolo*. Napoli, Morano. 423–447.
- Gentile, Sebastiano (szerk.) 1984. *Marsilio Ficino e il ritorno di Platone. Mostra di manoscritti, stampe, documenti*. Firenze, Olschki Editore.
- Klibansky, Raymond – Ernst Panofsky – Fritz Saxl 1964. *Saturn and Melancholy: Studies in the History of Natural Philosophy, Religion and Art*. London, Nelson.
- Kristeller, Paul O. 1953. *Il pensiero filosofico di Marsilio Ficino*. Firenze, G. C. Sansoni.
- Kristeller, Paul O. 1973. *Supplementum Ficinianum*. Firenze, Olschki. 1. kötet.
- Kristeller, Paul O. 1986. Ficino and His Work After Five Hundred Years. In Gian Carlo Garfagini (szerk.) *Marsilio Ficino e il ritorno di Platone. Studi e testi*, Firenze, Olschki. 2. kötet. 81–158.
- Litt, Thomas 1963. *Les corps célestes dans l'univers de Saint Thomas d'Aquin*. Paris–Leuven, Nauwelaerts.
- Malagola, Carlo 1887. Statuti dell'Università degli scolari arte e medicina (1405). In *Statuti delle Università e dei collegi dello Studio Bolognese*. Bologna, Zanichelli. Repr. 1988. 274–277.
- Marcel, Raymond 1958. *Marsile Ficin*. Paris, Les Belles Lettres.
- [*Oracles chaldaïques*.] 1971. Szerk. E. des Places. Paris, Les Belles Lettres.
- Paganica, Nicolò da 1990. *Compendium medicinalis astrologiae*. Szerk. Giuseppe Dell'Anna. Galatina, Congedo.
- Pajorin Klára 2013. Il ruolo degli umanisti fiorentini e ungheresi nella formazione della rappresentazione del potere di Mattia Corvino. In Péter Farbaky et al. szerk. *Mattia Corvino e Firenze. Arte e umanesimo alla corte del re di Ungheria*. Firenze, Giunti. 98–105.
- Pajorin Klára 2014. Mátyás király és Marsilio Ficino magyar hívei az 1471. évi összeesküvés után. In Bárány Attila – Dreska Gábor – Szovák Kornél (szerk.) *Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére*. Debrecen, Debreceni Egyetem. 593–606.
- Paravicini Bagliani, Alessandra 1991. *Medicina e scienze della natura alla corte dei papi nel Duecento*. Spoleto, CISAM.
- Pesenti Marangon, Tiziana 1978. La miscellanea astrologica del prototipografo padovano Bartolomeo Valdigozzo e la diffusione dei testi astrologici e medici tra i lettori padovani del '400. *Quaderni per la storia dell'Università di Padova*. 16. 87–106.
- Rees, Valery 2014. Four Ficino Codices from the Corvina Library. In Edina Zsupán – Christian Heitzmann (szerk.) *Corvina Augusta. Die Handschriften des Königs Matthias Corvinus in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel*. (Supplementum Corvinianum III. szerk. István Monok.) Budapest, Bibliotheca Nationalis Hungariae.
- Szathmáry László 1940. Az asztrológia, alkémia és misztika Mátyás király udvarában. In Lukinich Imre (szerk.) *Mátyás király emlékkönyv születésének ötszázéves évfordulójára*. Budapest, Franklin. 413–452.
- Tarabochia Canavero, Alessandra 1977. Il *De triplici vita* di Marsilio Ficino, una strana vicenda ermeneutica. *Rivista di filosofia neoscolastica*. 69. 697–717.
- Tarabochia Canavero, Alessandra 1995. Introduzione. In uő (ford., szerk.) *Marsilio Ficino: Sulla vita*. Milano, Rusconi. 7–42.
- Walker, D. P. 1958. *Spiritual and Demonic Magic from Ficino to Campanella*. London, Warburg Institute.

- Zanier, Giancarlo 1977. *La medicina astrologica e la sua teoria: Marsilio Ficino e i suoi critici contemporanei*. Roma, Ateneo e Bizzarri.
- Zinner Ernő [sic!] 1937. Regiomontanus Magyarországon. [Ford. megjelölése nélkül.] *Matematikai és Természettudományi Értesítő*. 45. 280–287.
- Zinner, Ernst 1990. *Regiomontanus, His Life and Work*. Ford. Ezra Brown. Amsterdam, Elsevier.
- Zsupán Edina 2014. Beschreibung: Cod. Guelf. 12. Aug. 4° In uő – Christian Heitzmann (szerk.) *Corvina Augusta. Die Handschriften des Königs Matthias Corvinus in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel*. (Supplementum Corvinianum III. szerk. István Monok.) Budapest, Bibliotheca Nationalis Hungariae. 95–103.